

Universitetslärarna får knappt lönen att räcka

Att försörja sig på en enda lön är rena drömmen för de flesta universitetslärare i Polen. Numera krävs dock rektors tillstånd för extraknäck på andra lärosäten, samtidigt som landets ogynnsamma befolkningspyramid gör att många universitetslärarjobb väntas försvinna.

TEXT & FOTO SÖREN VIKTORSSON

Iängst in på en oansenlig gatstump i hamnstaden Gdansk finns en järngrind som är världsberömd. Det var innanför den, på det dåvarande Leninvarvet, som arbetarna under ledning av elektrikern Lech Walesa i augusti 1980 utropade den första fria fackföreningen i ett kommunistland.

– Nu är så gott som all mark här privat förutom min arbetsplats Solidaritetscentrum, berättar universitetsläraren Konrad Knoch som möter upp vid grinden och tar oss med till en imponant byggnad, gemensamt finansierad av Gdansk stad samt EU.

Centret invigdes för ett par år sedan och förutom en stor utställning om fria fackföreningen Solidaritet finns här ett antal mötesrum, restaurang och kafé med mera.

– Jag förestår avdelningen för historisk forskning och har jobbat här sedan starten.

Konrad Knoch är fil dr i modern polsk historia och berättar att han sedan 2012 tjänstgör som adjunkt, det vill säga motsvarande vårt adjunkt vid Gdansk universitets

Konrad Knoch

institution för journalistik och social kommunikation.

Man kunde tro att han alltså är tjänstledig därifrån, men så är inte fallet...

– Det är egentligen galet, men jag har faktiskt två heltidstjänster! Här på Solidaritetscentrum kan jag flexa men gör totalt åtta timmar om dagen, och så har jag 240 undervisningstimmar per år vid universitetet.

– I praktiken innebär det att jag jobbar från sju på morgonen till elva på kvällen. Min fru och jag har två barn och utan hennes mammas insats vore det stört omöjligt.

Hanna Rembowska

Boven i dramat är de låga universitetslärarlönerna. Från Gdansk universitet får han ut runt 3 000 zloty rent, vilket med en kronkurs på cirka 2,20 är omkring 6 400 kronor i månaden.

– Tillsammans med lönen härifrån Solidaritetscentrum samt min frus lön klarar sig familjen ganska väl, förklarar Konrad Knoch.

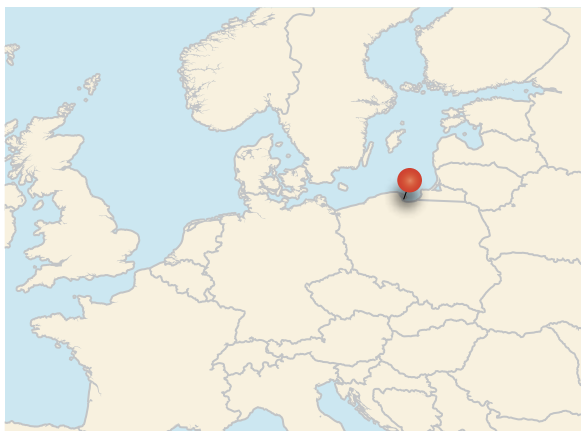
Bara några stenkast från det forna skeppsvarvet ligger Gdansk gymnasieskola nummer 1.

– Utan min undervisning här skulle jag inte klara mig ekonomiskt, säger Hanna Rembowska och pekar mot den anrika byggnaden.

– Faktum är, tillägger hon, att jag själv har gått på det här gymnasiet och då var klasskamrat med Donald Tusk som i dag är ordförande i Europeiska Rådet.

Hanna Rembowska har en master i engelska från universitetet i Poznan i västra Polen. Ett antal år i London har gjort att hennes engelska låter nästan mer brittisk än en britts.

– Jag kom åter till Polen när landet blivit självständigt →

I stadsdelen Oliwa, strax norr om centrala Gdansk, är universitetets nya byggnad för filologi belägen. Här huserar bland annat institutionen för skandinavistik.

och då, i början av 1990-talet, var efterfrågan på engelsklärare mycket stor. Så länge försörjde jag mig genom att arbeta för olika privata språkinstitut.

– För ungefär tio år sedan fick jag anställning vid Gdansk polytekniska högskola som engelsklärare och i dag är jag wykładowca (motsvarar enligt biträdande lektorn i polska vid Stockholms universitet, Renata Ingbrant, ungefär vårt lektor).

Vi slår oss ned på ett av Gdansks alla charmiga gamla kaféer och pratar löner. Från Polytekniska högskolan får hon i handen ut ungefär 3 000 zloty, alltså runt 6 600 kronor i månaden.

– Det är knappt hälften av vad en skicklig hantverkare tjänar i Polen ...

På extraknäcket åtta timmar i veckan på gymnasiet drar hon in cirka 900 zloty, omkring 2 000 kronor per månad.

– Levnadsomkostnaderna har stigit i Polen. Lyckligtvis äger jag min tvårummare men det går ändå cirka 600 zloty i månaden till hyra, vatten och el. Maten har blivit mycket dyrare och där försvinner en hel del pengar. Det som blir över spenderar jag på resor, berättar Hanna Rembowska som inte har några kostnader för barn och familj.

Universitetslärares extraknäck är ett omtvistat fenomen i Polen.

– De första åren på 1990-talet rådde ett slags ”akademisk kapitalism” och en mängd privata lärosäten dök upp. År 2011 kom så en reform som sade att man endast får ha en ytterligare arbetsgivare och då måste inhämta lov från rektor, förklarar Konrad Knoch.

– Under många år kunde universitetslärare ha en mängd olika åtaganden och till exempel undervisa här i Gdansk om vardagarna och i Warszawa på helgerna. Det säger sig självt att undervisningen blev lidande, konstaterar Hanna Rembowska.

Från Gdansk city norrut tar det drygt 20 minuter tills

man hamnar i stadsdelen Oliwa, där Gdansk universitets nya, superfräscha byggnad för filologi är belägen.

– Vi flyttade hit i början av september i fjol och vår fakultet ligger i den lägre delen, medan administrationen sitter i den högre. Bygget är medfinansierat av EU, berättar Maja

Maja

Chacinska

Maja Chacinska har en tjänst som förutom undervisning och forskning även innehåller mycket administrativt arbete.

– Det anses ingå i våra arbetsuppgifter och ger ingen extra ersättning. Jag är exempelvis samordnare för institutionens elektroniska kursplaner och uppdaterar varje läsår runt hundra sådana.

I handen får hon ut cirka 3 500 zloty, alltså ungefär 7 700 kronor i månaden. Och de ska räcka till mer än mat och husrum (hon är gift och har två barn).

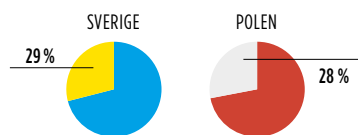
– Såväl universitetet som utbildningsministeriet vill att vi publicerar våra artiklar på engelska, vilken måste vara perfekt. Senast jag kollade kostade det 500 till 700 zloty att engagera en ”native speaker” för språkgranskning.

– Därtill måste vi delta i konferenser. Min institution finansierar kanske en konferens per år, men jag behöver delta i tre, fyra stycken. Så jag kan bara drömma om konferenser utomlands, såvida inte den utländska institutionen står för kostnaderna.

Maja Chacinska följer med oss som tolk till ZNP, vilket utläses Związek Nauczycielstwa Polskiego och kan översättas med ”Polens lärarförbund”. Organisationen grundades redan 1905.

Under kommunisttiden förutsattes alla vara medlem-

ANDEL AV BEFOLKNINGEN I ÄLDRA 24-65 SOM HAR EN KANDIDAT-, MAGISTER- ELLER DOKTORSEXAMEN, 2015

KÄLLA EDUCATION AT A GLANCE 2016

KOMMUNISTSTATEN BLEV NATOMEMLEM

Polen har cirka **38 miljoner invånare** och är en republik i Mellaneuropa, med havsgräns bland annat mot Sverige. Efter andra världskriget hamnade landet i den sovjetiska intressesfären och förblev en kommunistisk satellitstat fram till **1989**. Först **1990** hölls det första fria presidentvalet och året därpå val till ett demokratiskt parlament. År **1999** anslöt sig Polen till militäralliansen Nato och **2004** blev man medlem i Europeiska unionen. Kännetecknande för den postkommunistiska eran är en snabb ekonomisk tillväxt. Hög arbetslöshet har dock gjort att många polacker sökt sig till andra EU-länder som exempelvis Storbritannien. Polen styrs sedan **2015** av det konservativa Lag och rättvisa (PiS) med **Beata Szydło** som statsminister.

mar, men någon facklig verksamhet i vår bemärkelse var det naturligtvis inte fråga om.

– Jag engagerade mig redan 1973 och då därför att jag är intresserad av konst och kultur. Vi organiserade mycket aktiviteter som exempelvis konserter för de universitetsanställda, minns ZNP:s ordförande vid Gdansk universitet, professor Zdislaw Kordel, som vi träffar på hans tjänsterum.

Zdislaw Kordel Hans professur hör till institutionen för oceanologi och geografi och professorns specialområde är logistik samt transportpolitik.

– Facket ZNP organiserar lärare på alla stadier, men vi är uppdelade i en avdelning för grundskolor och gymnasier samt en för universitet och högskolor, förklarar han och tillägger att det i dag finns fackklubbar ute på totalt 72 högre lärosäten.

Typiskt för postkommunistiska länder är låg facklig anslutning och Zdislaw Kordel berättar att av Gdansk universitets drygt 3 000 anställda har ZNP ungefär tio procent som medlemmar.

– Av dem är fler akademiker än administratörer, vilka också kan vara medlemmar.

Situationen kompliceras av att Solidaritet, det fria facket som föddes 1990, också verkar inom högskolor och universitet.

– Även de har runt tio procent medlemmar här. Men i motsats till oss är de inte autonoma utan underordnade en högre organisation i Gdansk. Vi är partipolitiskt obundna medan Solidaritet till en del stöder den nuvarande regeringen, säger professor Kordel och syftar på det socialkonservativa partiet Lag och rättvisa.

Några praktiska problem finns det dock inte, menar ZNP-ordföranden och understryker att man oftast jobbar bra tillsammans med Solidaritet på universitetet.

– Vi har en tät dialog med ledningen. Det är till och med så att man från andra delar av Polen frågar vår rektor varför det fungerar så fint här!

Men pratar vi nu alltså om fackföreningar i vedertagen bemärkelse?

– Ja, svarar Zdislaw Kordel och berättar att universitetsledningen samråder med de två facken som parter i alla viktigare personalfrågor, inklusive lönerna.

Dessa löner bestäms dock i grunden av utbildningsministeriet i Warszawa och består av tariffer.

– Utifrån dessa för vi sedan från fackligt håll en dialog med universitetsledning om lokala lönesättningen, förklarar fackordföranden och berättar att reallönerna i Polen (landet har deflation) för universitetslärare höjts

med sammantaget ungefär 1 000 zloty (2 200 kronor) de senaste tre åren.

Men varför ser då inte departementet i Warszawa till att rejält få upp universitetslärarlönerna?

– Vad de säger till oss är att ”ni får gärna betala mer än grundtariffen om ni vill”, men dilemmat är att samtidigt kommer 80 procent av vår finansiering just från departementet...

Det stora och snabbt annalkande orosmolnet för Polens universitetslärare är landets demografiska situation. Från att ha nått en höjdpunkt 2009 minskar nu antalet studenter vid polska högre lärosäten.

Man räknar, enligt tidningen Inside Higher Education, med att landet 2020 kommer att ha ungefär 361 000 nittonåringar, på grund av nästan hälften så höga födelsetal runt millennieskiftet som under 1980-talets baby-boom.

Enligt det polska utbildningsdepartementet finns i dag 379 privata högskolor och 18 statliga universitet, därtill kommer ytterligare ett antal statliga högskolor inom till exempel teknik och ekonomi.

– År 2020 kommer antalet som tar studenten i vårt land att motsvara antalet studieplatser vid statliga universitet. Men därtill har vi ju även de privata universiteten och högskolorna, fastslår fackordföranden Kordel och berättar om prognoser som säger att hälften av dessa kan ha försvunnit fram till år 2020.

De polska universitetslärare vi talar med bedömer situationen som mycket bekymmersam.

– En katastrof för de privata lärosätena och dess lärare, menar Konrad Knoch och tror att flera hundra universitetslärare kan komma att mista jobbet.

– Färre studenter ger sämre intäkter och jag fruktar att situationen kommer att förvärras, säger Hanna Rembowska.

– Även statliga universitet berörs. Redan nu är det många korttidskontrakt som inte förlängs och i förlängningen tror jag en del personal tvingas omskola sig, spår Maja Chacinska.

Svensken Gabriel Stille har i runt tio års tid följt polskt samhällsliv, främst som frilansjournalist. Sedan hösten 2015 är han svensklektor vid det privata universitetet SWPS i Warszawa.

Gabriel Stille

– Frågan är viktig, ändå har jag inte hört den diskuteras så mycket, berättar han när vi träffas på ett fik i den soldränkta huvudstaden.

– Möjligen kan man tänka sig att de högre lärosätena försöker locka till sig än fler utländska studenter för att fylla platser. Vi →

KÄNNER DU IGEN PROFILERNA?

(Se svar längst ner till höger på nästa sida)

→ ser det på mitt universitet och sedan gammalt vad gäller exempelvis medicinstuderande.

Den veritabla boom Polen upplevt vad gäller privata högre lärosäten, har lett till att kvaliteten på sina håll ifrågasatts.

- Generellt har dessa nog en smula lägre status. Men exempelvis det universitet jag tjänstgör vid har fått sin status av utbildningsdepartementet och standarden är mycket hög. En stor del av lärarna kommer för övrigt från statliga lärosäten.

- Nyligen fyllde vår institution för skandinavistik, som omfattar svenska och norska, tio år och det firades med en jubileumskonferens i våras.

Karakteristiskt för polska universitet är, att studenterna oftast kommer direkt från gymnasiet och ordet "vuxenstuderande" hör inte till polskans mest frekventa vokabulär.

- Vad jag först reagerade på var att allt är ganska mallat här, man bygger inte som studenterna i Sverige själv ihop sina utbildningar. Polska studenter har strikta scheman med undervisning varje dag och 80 procents närvaroplikt.

Umgångeskulturen är också annorlunda och i Polen är titlar viktiga. En del av Gabriel Stilles kollegor tilltalar fortfarande efter många år varandra "Herr professor" eller "Fru professor".

- Det tar litet tid innan jag får mina svenskelever att inleda sina mejl till mig med "Hej Gabriel", berättar han och skrattar.

Hur ser då Gabriel Stille på den politiska situationen i Polen, vilken han analyserat i flera artiklar i bland annat svensk dagspress?

Sedan i fjol har partiet Lag och rättvisa, vilket han betecknar som "socialkonservativt", egen majoritet i parlamentet Sejmen.

- Efter att det hade regerat i åtta år, upplevde många polacker att det liberala mittenpartiet Medborgarplattformen inte brydde sig om hela befolkningen.

- När så Lag och rättvisa utlovade 500 zloty i bidrag för andra barnet och 1 000 för det tredje, lockade det många och oppositionen blev en smula ställd.

Den nya polska regeringen har väckt stor uppmärksamhet bland annat för att ha tagit ett fast grepp om de statliga

medierna samt för att vilja göra detsamma vad gäller konstitutionstribunalen, där landets lagar ytterst fastställs.

- De talar om "patriotisk fostran", men det gäller nog mer grundskolorna. Kanske kan det framöver sätta spår även i ämnen som statsvetenskap och historia.

- Men jag kan i dag inte se något direkt hot mot de högre lärosätena där ju trots allt akademisk frihet råder, säger Gabriel Stille.

Åter till Gdansk. Man kan inte ta många steg i staden förän man blir approcherad av personer som delar ut flyers.

McDonalds-reklam? Nej, nästan varenda flyer kommer från något privat språkinstitut.

- Polackerna har en väldig kunskapstörst, ekar Gabriel Stilles ord och vi minns Maja Chacinskas berättelse om att endast en bråkdel av alla de som vill läsa svenska i Gdansk bereds en plats.

Efter dryga veckan i landet, är ett samlande intryck att man vad gäller eventuella förändringar inom den högre utbildningen tycks befinna sig i ett tillstånd av väntan.

- Vi vet knappt inget vad nya regeringen egentligen tänkt sig, säger en universitetskälla.

Det här innebär naturligtvis också att det är svårt för polska universitetslärare att planera sin framtid. Det gäller exempelvis Hanna Rembowska, som under nuvarande regelverk skulle kunna gå i pension redan vid 60 (för män är det 65 som gäller, modellen är en kvarleva från kommunisttiden).

- Den förra regeringen, Medborgarplattformen, talade om en gemensam pensionsålder för såväl kvinnor som män om 67 år, förklarar hon.

I dag har Hanna Rembowska tolv undervisningstimmar, plus de åtta på gymnasieskolan.

- Det är ganska lagom och från Polytekniska högskolan har jag 32 dagars betald semester.

Med sitt Cambridge-certifikat i fickan är hon behörig att undervisa i engelska på universitetsnivå i en rad länder i världen.

- Det kan ju också vara ett alternativ framöver.

Närmaste resplanen är USA och denna gång bland annat Yellowstones nationalpark.

- Jag trivs väldigt bra i USA. Visste du förresten att Chicago är den stad i världen där det bor flest polacker, efter Warszawa? ●

Storstrejken vid varvet i Gdansk år 1980. Arbetarna läste in sig på varvet och krävde att få förhandla direkt med regeringen inför direktsänd television för att minska regimens möjligheter att manipulera deras krav.

POLENS AKADEMI HAR ÖVERLEVT TROTS HÅRDA PRÖVNINGAR

Polen har en brokig historia och i 123 år upphörde man helt som självständig nation. Trots hård yttre press har polackerna genom historien förmått upprätthålla en polskspråkig akademi.

Det första polska universitetet grundades 1364 i Krakow. Genom tre delningar – 1772, 1793 och 1795 – kom landet att helt upphöra som självständig nation. Trots hård germanisering och russifiering uppstod dock motståndsfickor, där polska fortsatte att vara undervisningspråk.

Först 1918, då Polen åter blev en självständig nation, kunde man börja bygga upp ett eget utbildningssystem. Efter det nazistiska maktövertagandet 1939 inleddes en intensiv ”förtyskningsprocess”, vilket inte minst drabbade utbildningsväsendet.

Polackernas motdrag blev ”hemlig undervisning”, det vill säga man fortsatte att bedriva högre utbildning delvis genom täckmantel. Förslagenheten var stor och vad nazisterna exempelvis trodde var en yrkesskola för medicinsk personal, var i själva verket en fortsättning på medicinska fakulteten vid Jozef Pilsudski-universitetet i Warszawa...

Efter andra världskriget kom Polen att införlivas i den sovjetiska intressesfären, varpå utbildningsväsendet förstärktes.

När den fria fackföreningsrörelsen

Solidaritets år 1980 såg dagens ljus, krävde såväl lärare som studenter en fullständig omdaning av utbildningsväsendet.

I rundbordssamtalen mellan kommunistregimen och oppositionen år 1989 skapades en speciell kommission för utbildningsfrågor, där Solidaritet krävde ett slut på den ideologiska styrningen.

Konrad Knoch, expert på modern polsk historia, berättar att högskolelagen från 1990 är grunden i det nuvarande systemet.

– Den innebar bland annat institutionell autonomi och frihet från politisk styrning, säger han.

– Samtidigt startade en veritabel boom inom landets utbildningssektor där en mängd privata lärosäten dök upp.

Ur kvalitetssynpunkt var detta naturligtvis betänkligt och 1998 tillstod en statlig ackrediteringskommission för att övervaka den högre utbildningen.

– Fyra år senare etablerades ett system som heter Paka och som gav ytterligare möjligheter för statsmak-

terna att kontrollera universitetens och högskolornas arbete.

Undertecknandet av Bologna-deklarationen 1999 ledde till att Polen numera tillämpar modellen med tre examenssteg i den högre utbildningen.

– År 2005 kom en ny lag om högre utbildning, som bland annat innehöll implikerandet av Bologna.

Runt 2008 började man, enligt Konrad Knoch, att alltmer uppmärksamma den bristande kvaliteten inte minst vid privata lärosäten.

– Polsk vetenskap och polska avhandlingar visade sig samtidigt internationellt inte riktigt hålla måttet.

Från 2008 och fram till dags dato har tyngdpunkten i polsk utbildningspolitik legat på just kvaliteten.

– Med EU-medel har det gjorts stora satsningar bland annat inom infrastruktur. År 2011 kom en ändring av högskolelagen där man än mer trycker på vikten av kvalitet i utbildningen och forskningen, förklarar Konrad Knoch och tillägger att nuvarande system, där det mesta ska mätas i poäng, är svårsmält inte minst för en del äldre universitetslärare.

– Det är ju väldigt svårt att poängsätta akademiskt arbete och det kan lätt bli orättvist. Där tycker jag att vi i dag behöver en diskussion. ●

TEXT SÖREN VIKTORSSON

PROFILERNA PÅ MOTSTÄNDE SIDA

1. Elektrikern och strejkleadaren från Gdansk, sedermera presidenten Lech Walesa (född 1943).
2. Frédéric Chopin (1810–1849), världsberömd kompositör.
3. Wojciech Jaruzelski (1923–2014), general och landets siste kommunistledare, vilken vid en statskupp 13 december 1981 temporärt stoppade demokratiseringsprocessen.
4. Nicolaus Copernicus (1473–1543), astronom med världsrörelse.
5. Roman Polanski (född 1933), filmproducent, författare och skådespelare.
6. Beata Szydło (född 1963), Polens statsminister sedan 2015.